

La Tempête: Nocturne*

19 listopada (wtorek) ——— 20.00

Kościół Wszystkich Świętych
plac Grzybowski 5/7

Zgodnie z przekazem Księgi Rodzaju tworzenie świata i rachuba czasu rozpoczęły się wieczorem (Rz 1,5). O tej porze zaczyna się w Cerkwi prawosławnej *Całnocne czuwanie*. Pełne śpiewu i obrzędów nabożeństwo, oddając dynamikę *transitus* – przejścia z ciemności do światła, przeprowadza uczestników od stworzenia świata, przez upadek i wygnanie z raju, troski cierpienia – ku zbawieniu i światłu, symbolicznie zapalanemu w trakcie *Jutrzni*. Po tekst liturgii sięgali liczni kompozytorzy, wśród których można wymienić Piotra Czajkowskiego, jednak bez wątpienia największe mistrzostwo osiągnął Siergiej Rachmaninow. Dzieło to w parateatralnej odsłonie usłyszymy w wykonaniu zespołu La Tempête.

Program koncertu

Siergiej Rachmaninow
(1873–1943)
Całnocne czuwanie
(*Wsienoszcznoje bdienije*)
op. 37
na chór
(1915)

Hymny bizantyjskie

Wykonawcy:

La Tempête

* koprodukcja z Festiwałem KODY, kolejny spektakl: 20 listopada w Lublinie

La Tempête: Nocturne

Rosja, styczeń 1915 roku. Od sześciu miesięcy trwa Wielka Wojna. Chaos w gospodarce, klęski wojenne wzmacniają nastroje opozycyjne. Napięta sytuacja polityczna doprowadziła za kilka lat do upadku starego reżimu. W tej rzeczywistości społecznej Siergiej Rachmaninow w niespełna dwa tygodnie, na przełomie stycznia i lutego, pisze jedno ze swoich najwybitniejszych dzieł: *Całonocne czuwanie* op. 37 przeznaczone na chór a cappella.

Choć Rachmaninow kojarzymy przede wszystkim z wielką pianistyką i dziełami symfonicznymi, to paradoksalnie utwór skomponowany całkowicie na chór uznawany jest za jego największe osiągnięcie. *Całonocne czuwanie* stanowi muzyczną oprawę nabożeństwa odprawianego w Kościele prawosławnym w języku cerkiewnosłowiańskim. Nazwa tego nabożeństwa wywodzi się jeszcze z czasów kościoła starożytnego, kiedy wierni gromadzili się na całonocnej modlitwie przed niedzielami i świętami. Na *wsienoszcznoje bdienije*¹ składają się nieszpory (cs. *wieczernia*), jutrznia (cs. *utrienija*) i nabożeństwa pierwszej godziny (*pierwoho czasu*)².

Siergiej Rachmaninow

autor nieznan

Pisząc swoje ostatnie chóralne dzieło, Rachmaninow sięgnął po oryginalne melodie cerkiewne. Zetknął się z nimi dzięki znajomości z długoletnim dyrygentem Chóru Synodalnego Stepana Smoleńskiego, któremu utwór jest dedykowany. Za jego sprawą kompozytor zapoznał się z neumatycznymi zapisami manuskryptowymi (kriukami³) przechowywanymi w zakrystiach soboru Archangielskiego w Moskwie. Utwór premierowo wykonał Moskiewski Chór Synodalny pod dyktando Nikołaja Danilina 10 marca 1915 roku.

Całonocne czuwanie op. 37 składa się z 15 pieśni, z których dziewięć opartych jest na oryginalnych melodiach cerkiewnych. Pozostałych pięć części (I, III, VI, X, XI) pochodzi z inwencji kompozytora, lecz – jak sam mawiał – są one „świadomym naśladownictwem obrzędu”⁴. Chórowi nie towarzyszy żaden akompaniament. Zgodnie ze strukturą nabożeństwa, w utworze można wydzielić *Nieszpory* (nr I–VI) oraz *Matutinum* (nr VII–XV). Partie oparte zostały na trzech typach zaśpiewów: tzw. znamienym, kijowskim oraz greckim. Choć Rachmaninow napisał to dzieło na czterogłosowy chór, to w wielu fragmentach występuje podział na pięć, sześć, osiem, a nawet jedenaście głosów (w *Slawa v vishnikh Bogu* – nr VII). Kompozytor szczególnie upodobał sobie część piątą cyklu, *Nunc dimittis*, czyli kantykt Symeona, rozpoczynający się od słów: „Teraz, o Panie, pozwól odejść słudze Twemu w pokoju”⁵. Charakterystycznym elementem utworu jest ostatni pochod basów wykonywany powoli w dynamice *piano pianissimo*, sięgający bardzo niskiego dźwięku B kontra. Danilin, widząc ten zapis, miał krzyknąć: „Gdzie my znajdziemy takie basy?! Przecież oni są tak rzadcy jak szparagi na Boże Narodzenie!”⁶. Oczywiście, bez problemu takich śpiewaków znalazł. Co ciekawe, Rachmaninow chciał, by ten utwór wykonano na jego pogrzebie, jednak do tego nie doszło.

Już od ponad 100 lat piękno *Całonocnego czuwania* Rachmaninowa porusza słuchaczy na całym świecie. Pobrzmiwają w nim echa tysiącletniej tradycji. Utwór od samego początku zyskał uznanie krytyków, jednak antyreligijna polityka w ojczyźnie kompozytora po 1917 roku zepchnęła dzieło na peryferie uwagi. Na pierwsze fonograficzne utrwalenie kompozycji trzeba było czekać 50 lat. Dopiero w 1965 roku dokonał tego Alexander Sveshnikov.

Dominika Olender

¹ Cs. całonocne czuwanie.

² Julita Charytoniuk, Tetiana Zachykievich, *Ludowe formy kanonicznego śpiewu liturgicznego (cerkiewnego i kościelnego – prawosławnego i katolickiego) na Podlasiu*, praca badawcza powstała w ramach IV edycji programu „Muzyczne białe plamy”, Instytut Muzyki i Tańca, Warszawa 2015, s. 15.

³ Kriuki – pismo nutowe ruskiej muzyki cerkiewnej, używane między XIII a XVII w.

⁴ Jerzy Szurbak, *Sergiusz Rachmaninow (1873–1943). Wsienoszcznoje bdienije – Całonocne czuwanie op. 37*, „Gazeta Festiwalowa” nr 1 (32), 6 maja 2007 r., <http://festiwal-hajnowka.pl/wp-content/uploads/wspolne/gazeta/32/4.html> (dostęp: 06.09.2024).

⁵ *Liturgia godzin*, Poznań 1991, s. 1170.

⁶ J. Szurbak, dz. cyt.

La Tempête

Zespół wokально-instrumentalny La Tempête został założony w 2015 roku przez Simona-Pierre'a Bestiona. Artystą kierowała głęboka chęć eksploracji utworów muzycznych poprzez bardzo osobiste i ucieleśnione zaangażowanie. La Tempête koncentruje się na wyrażaniu powiązań i wpływów między artystami, kulturami i epokami. Zespół eksploruje punkty styczności i dziedzictwo kulturowe z dużą dozą swobody, dzięki czemu stworzył bardzo intuicyjną i opartą na zmysłach relację z różnorodnymi dziełami, których reinterpretacje są regularnie chwalone

przez krytyków, zarówno krajowych, jak i międzynarodowych. Simon-Pierre Bestion przygląda się intymnej zależności między ludzką tradycją a różnorodnością śladów pozostawionych przez ruchy artystyczne i społeczne. Sama istota projektu sprawia, że repertuar zespołu znajduje się na pograniczu kilku estetyk, czerpiąc głównie z muzyki dawnej, a nawet tradycyjnej, ale także z pozycji nowoczesnych czy współczesnych. Pracując z instrumentami historycznymi i tradycyjnymi oraz eksplorując rozległe formy ekspresji wokalne,

La Tempête buduje swoje propozycje wokół doświadczenia barwy dźwięku i akustyki.

Projekty zespołu zrodziły się z idei zanurzenia widza w sensorycznej rzeczywistości, z poszukiwania chwili, która jest specyficzna dla każdego spotkania w zależności od miejsca, artystów i publiczności. Twórczość Simona-Pierre'a Bestiona jest wynikiem głębokiego zainteresowania zbiorowym doświadczeniem i aktem eksploracji. Zespół jest otwarty na wiele dyscyplin i współpracuje z artystami z różnorodnych środowisk twórczych.

